

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ДОМОГОСПОДАРСТВА: ЧИННИКИ ВПЛИВУ І ЗАГРОЗИ

Проаналізовано чинники впливу на фінансову безпеку домогосподарства, їх класифікацію та роль у формуванні достойного рівня життя населення. Визначено основні суб'єкти впливу на фінансову безпеку домашнього господарства. Висвітлено теоретичні підходи до трактування поняття «загроза», наведено класифікацію загроз, що мають негативний вплив на фінансовий стан домогосподарства. Доведено необхідність аналізу чинників впливу та загроз на фінансову безпеку домашніх господарств з метою ефективного управління фінансовими ресурсами домашнього господарства.
Ключові слова: фінансова безпека, домогосподарство, чинники впливу на фінансову безпеку, загрози.

Zvarych M. HOUSEHOLD FINANCIAL SECURITY: THREATS AND FACTORS OF INFLUENCE

The factors that influence household financial security and their role in the formation of decent living standards are analyzed. Classification of these factors is suggested. The main agents that influence financial security of household are distinguished. Theoretical approaches to the interpretation of the term «threat» are presented. Threats that have a negative impact on the financial position of households are determined. The necessity of analysis of factors that influence household financial security is demonstrated.

Keywords: financial security, household, factors that influence security, threats.

Домашні господарства, будучи невід'ємним учасником ринкових відносин, мають беззаперечний вплив як на фінансовий, так і реальний сектори економіки. Роль домогосподарств у соціально-економічних процесах невідмінно зростає, адже світова економічна наука все частіше виносить на передній план домашнє господарство як основу життєдіяльності суспільства і національного добробуту. Сучасні умови життя домогосподарств обумовлені високим ступенем нестабільності, що є результатом глобальної економічної стагнації. Тому необхідне чітке розуміння, які чинники впливають на формування фінансової безпеки громадян та які загрози стоять на перешкоді забезпечення достойного життя громадян.

Фінанси домашніх господарств стали об'єктом дослідження багатьох зарубіжних учених: С. Л. Брю, Г. Беккера, К. Р. Макконнелла, А. Маслоу, Ф. Модільяні, М. Фрідмана, П. Самуельсона. Серед вітчизняних науковців теоретичні питання діяльності домашніх господарств розглядають такі вчені, як: О. Барановський, З. Ватаманюк, І. Жиляєв, Т. Ковальчук, Т. Кізіма, Б. Пшик, С. Реверчук, С. Юрій. Однак, зважаючи на відносну новизну проблеми забезпечення фінансової безпеки домашніх господарств, низка питань у цій сфері потребують уточнення та обґрунтування.

Метою статті є систематизація чинників впливу на фінансову безпеку домогосподарства, а також визначення загроз, що негативно впливають на фінансовий стан домашнього господарства.

У сучасному вимірі все більшої популярності набуває людиноцентрична парадигма глобалізаційних процесів, яка представляє модель розвитку, що орієнтована на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму в цілому, створення гідних умов для реалізації всіх інтелектуальних, культурних, творчих

можливостей людини. Як зазначає Ю. К. Зайцев, «саме за цих умов людина, насамперед людина найманої праці, перестає бути тільки економічною людиною, отримує можливість будувати відносини з іншими суб'єктами економічного життя на якісно нових засадах». Згідно зі статтею 3 Конституції України, людина, її життя, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Власне поняття «безпека», окрім соціальної, включає і захист фінансових ресурсів від несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів, що унеможливають або погіршують умови життя і розвиток людини.

Складовими формування фінансової безпеки є:

- обґрунтування, пошук, раціональне використання фінансових ресурсів;
- прогнозування і планування витрат;
- ефективне управління домашнім бюджетом;
- ухвалення оптимальних і раціональних рішень у фінансових питаннях;
- оцінювання ефективності здійснюваних витрат.

Узагальнюючи думки багатьох учених, можна стверджувати, що фінансова безпека домашніх господарств трактується як фінансовий стан домогосподарств, для якого характерна стійкість до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, здатність реалізувати фінансові інтереси всіх членів домогосподарства та забезпечувати їм гідний рівень життя. Для цього необхідно здійснювати аналіз середовища, в якому функціонують домашні господарства, для виявлення потенційних загроз фінансовій безпеці ззовні, які можуть нести такі суб'єкти.

Держава визначає правове поле, у межах якого існує домогосподарство, задає орієнтири його життєдіяльності. Окрім цього, вона вступає з домогосподарствами у відносини з приводу перерозподілу доходів

(стягуючи податки з громадян і виплачуючи їм трансферти, наприклад субсидії). До того ж вона реалізує суспільні блага підприємствам і населенню безоплатно або за зниженими цінами [1, с. 47]. Таким чином, за

рахунок фінансів домогосподарств держава утворює власні фінансові фонди, тобто бюджет країни, бюджетні місцевих органів влади, різні цільові фонди економічного та соціального призначення.

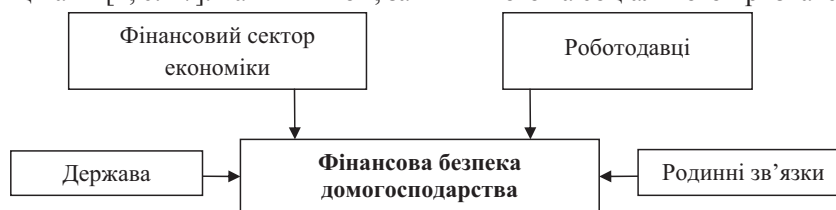

Рис. 1. Суб'єкти впливу на фінансову безпеку домогосподарства

Примітка. Складено автором

Перманентна зміна у складі більшості домогосподарств, а саме відокремлення молодих сімей, розлучення, впливають на фінансовий стан, а відповідно, і на фінансову безпеку. Домогосподарство є окремим суб'єктом господарювання, у якому рівень життя його членів повністю залежить від доходу, що під впливом певних факторів, одним з яких є роботодавець і його політика оплати праці, може збільшуватись або зменшуватись.

Фінанси домогосподарств є невід'ємною складовою фінансової системи країни. З одного боку, домогосподарства постачають фінансові ресурси на фінансовий ринок. Таке постачання реалізується, перш за все, через розміщення накопичених особистих коштів в ті чи інші фінансові інструменти (депозити, цінні папери тощо). З другого – домогосподарства є основним споживачем фінансових ресурсів: за дефіциту власних коштів для здійснення своїх економічних проектів вони вступають у фінансові відносини з посередниками фінансової системи (банками, кредитними спілками тощо) [2, с. 173]. Слід зазначити, що в сучасних умовах навряд чи можна знайти бодай одне домашнє господарство, яке не користується послугами фінансового ринку, а отже, якість наданих послуг і придбаних фінансових продуктів впливає на фінансову безпеку громадян та може призвести до виникнення загроз.

Джерелом загроз є певні негативні чинники й умови існування домогосподарства: це може бути один чинник (умова) або їхня сукупність. Однак джерелом загрози є не негативний чинник, а його деструктивна дія на можливості реалізації конкретних фінансових інтересів членів домогосподарства і забезпечення їхньої фінансової безпеки. Така негативна дія чинника має ймовірнісний характер, це обов'язковий атрибут будь-якої загрози фінансовій безпеці [3, с. 117].

Чинники, що формують певний рівень фінансової безпеки домашнього господарства, різноманітні і не можуть бути універсальними для кожного домогосподарства. Однак є загальні, типові чинники, що впливають на рівень фінансової безпеки домогосподарства не залежно від його складу чи фінансового стану. Як зазначає О. І. Барановський, «сприйняття безпеки – категорія мінлива, на яку впливають такі чинники, як-от економічна нестабільність, висока злочинність, еволюція психології громадян» [4, с. 336].

Г. Сніщенко пропонує згрупувати чинники впливу на фінанси домашніх господарств у чотири гру-

пи: політичні, економічні, соціальні, демографічні. Політичні чинники впливу: зумовлюють потребу в передбачуваності соціально-економічної політики і базових макроекономічних параметрів, формують довіру до державних фінансових інститутів. Економічні чинники впливу: цінова і товарна політика держави зумовлюють потребу в наявності зручних інструментів інвестування. Домашні господарства мають певні особливості формування і використання фінансових ресурсів. Соціальні чинники впливу: освітня політика повинна відповідати потребам росту економічного і промислового потенціалу держави. Попри доволі високий освітній рівень громадян України, рівень повної загальної середньої та професійно-технічної освіти не перевищує 40%. Зовсім не мають освіти понад два мільйони українців. З проблемами освітньої політики держави як чинника соціального впливу на фінансову безпеку домогосподарств тісно пов'язана політика у сфері зайнятості. Аналіз сучасної демографічної ситуації, а також її динаміки протягом останніх років свідчить про наявність в Україні, поряд із соціально-економічними проблемами, глибокої демографічної кризи. Демографічні чинники на сьогодні мають усе більший вплив на фінансову безпеку домогосподарств і вони напряму пов'язані з освітньою політикою та рівнем безробіття [5, с. 151].

За результатами досліджень пропонуємо згрупувати чинники впливу на фінансову безпеку домашнього господарства за класифікаційними ознаками (табл.).

У сьогоднішніх невизначених умовах одним із найважливіших завдань науки і практики є розроблення механізму забезпечення фінансової безпеки домашнього господарства. Адже фінансова небезпека, загрози фінансовому стану створюють умови нестабільності та перешкоджають задоволенню основних фінансових інтересів домогосподарств. Ідентифікація загроз дозволить домогосподарству спланувати заздалегідь свою фінансову діяльність і попередити негативні наслідки.

Загроза – наявне і потенційно можливе явище і чинник, що створює суттєву небезпеку фінансовим інтересам домашнього господарства. Найсуттєвішими загрозами фінансовій безпеці громадян і держави в цілому є порушення прав споживача, невплата пенсій і заробітної плати, безробіття, знецінення заощаджень, падіння реальних доходів населення і зuboжіння, посилення диференціації доходів та майнового розшарування суспільства тощо.

Чинники фінансової безпеки домогосподарства

Критерії групування чинників	Чинники	Зміст чинників
1. За джерелами виникнення	суб'єктивні	а) фінансова самостійність; б) психологічні особливості осіб, що входять у домашнє господарство; в) спосіб життя, яке веде домашнє господарство; г) наявність фінансового планування; ґ) рівень фінансової грамотності членів домогосподарства
	об'єктивні	а) зміна умов реалізації трудового потенціалу; б) рівень добробуту; в) соціальне середовище, в якому функціонує домогосподарство
2. За сферою виникнення	зовнішні	а) економічна ситуація у країні; б) рівень розвитку фінансових інститутів і інструментів; в) система соціального страхування; г) система пенсійного забезпечення; ґ) податково-бюджетна політика; д) соціальна політика; е) нестабільність законодавчої бази; є) зміна соціальних і економічних можливостей домогосподарств
	внутрішні	а) фінансовий потенціал домогосподарства; б) фінансові відносини між членами домогосподарства; в) невизначеність цілей членів домогосподарства; г) результати фінансової діяльності; ґ) рівень економічної активності домашнього господарства
3. За можливістю передбачення	прогнозовані	а) рівень економічного розвитку домогосподарства; б) диференціація доходів і зниження життєвого рівня; в) доступність соціальних послуг
	непрогнозовані	а) спотворення інформаційного потоку і витрати на пошук інформації; б) індивідуальна реакція на нововведення; в) невизначеність середовища; г) випадкові чинники
4. За природою походження	соціальні	а) недостатньо розвинена соціальна інфраструктура; б) рівень сукупного доходу; в) зростання диференціації доходів; г) зростання бідності
	організаційні	а) кооперація праці; б) наявність ресурсів, що перебувають у власності; в) раціональний розподіл обов'язків
	інституційні	а) правила спільного господарювання; б) спільне вирішення фінансових питань; в) дотримання традицій
	природні	а) природні катаклізми, що загрожують втраті майна; б) природні умови, що загрожують втраті працездатності
5. За тривалістю	довготривалі	а) світова фінансова криза; б) фінансова криза країни; в) стихійні лиха
	короткочасні	часткова втрата фінансових ресурсів
6. За рівнем виникнення	нанорівень	фінансово-господарська діяльність окремого домогосподарства
	мікрорівень	фінансово-господарська діяльність суб'єкта господарювання
	мезорівень	фінансово-економічний стан регіону
	макрорівень	соціально-економічний розвиток країни
	мегарівень	співпраця держави з іншими країнами і міжнародними фінансовими інститутами
7. За видами	політичні	довіра до політичних інститутів та фінансових установ
	економічні	а) цінова політика держави; б) товарна політика держави; в) фіскальна політика держави
	соціальні	а) освітня політика; б) система соціального забезпечення; в) безробіття; г) корупція
	демографічні	демографічний вибух або криза

Примітка. Складено автором.

М. Єрмошенко вважає, що загроза – це конкретна і безпосередня форма небезпеки або сукупність негативних чинників та умов [6, с. 36]. Детальніше описує загрозу М. Зубок, стверджуючи, що під загрозою діяльності суб'єкта можна розуміти потенційні чи реальні дії певних осіб (юридичних чи фізичних), здатні нанести конкретному суб'єктові матеріальної або моральної шкоди [7, с. 18]. О. Ареф'єва і Т. Кузенко переконують, що загроза – сукупність умов, процесів, факторів, які перешкоджають реалізації національних інтересів або створюють небезпеку для них та суб'єктів господарської діяльності [8].

Майже всі вчені сходяться на думці, що загрози – це:

- події, зміни або дії, тобто загрозам притаманна динаміка;
- вони спричиняють шкоду або порушення нормального функціонування підприємства і є причиною збитків та втрат;
- загрози виникають під дією певних чинників (зовнішніх і внутрішніх), тому потребують комплексних заходів з боку підприємства для їх нейтралізації та усунення [9, с. 190].

Поділ загроз за сферою виникнення на зовнішні і внутрішні є найбільш поширеним, його підтверджу-

ють і розглядають усі науковці. Згідно з цією класифікацією вся численність можливих загроз поділяється на внутрішні і зовнішні (рис. 2).

Зовнішні загрози виникають за межами домогосподарства, в основному пов'язані з умовами середовища, в якому воно функціонує. До внутрішніх загроз відносять навмисні або випадкові дії учасників домашнього господарства, що призводять до незадовільного фінансового стану. На деякі з них члени домогосподарства не в змозі впливати, однак можуть їх спрогнозувати і полегшити процес адаптації.

На думку Н. А. Цікановської, загрози фінансовій безпеці можна розподілити на чотири групи: політичні, економічні, правові та демографічні загрози. Політичні загрози виникають при загостренні внутрішньополітичної ситуації у країні внаслідок зміни політичного курсу, який проводиться державою, у результаті чого можуть спалахнути локальні конфлікти, революції, перевороти влади. Неприятливі зміни в економічній ситуації негативно відображаються на темпах економічного зростання, платоспроможності суб'єктів господарювання, рівнях інфляції, безробіття, доходах населення, курсі національної валюти тощо. Вплив правових загроз може бути пов'язаний з

недосконалістю правової системи, зокрема недостатньою урегульованістю правових питань, наявністю протиріч у законодавстві, його частою зміною, некоректним застосуванням окремих законодавчих норм. Демографічні загрози характеризуються такими не-

сприятливими змінами демографічної ситуації, як скорочення загальної чисельності населення, зниження народжуваності, високий рівень передчасної смертності, унаслідок чого не забезпечується просте відтворення населення [10, с. 111].

Рис. 2. Класифікація загроз фінансовій безпеці домогосподарства

Примітка. Складено автором

Фінансова безпека громадянина функціонує в системі фінансової безпеки держави. Відповідно, загрозовими для вітчизняних домогосподарств можуть бути наведені О. І. Барановським внутрішні чинники фінансово-кредитної сфери України [4, с. 335]:

- відсутність досконалих інституційних механізмів і функціональних структур;
- набуття фінансовою кризою затяжного характеру, виникнення незворотних або важкооборотних наслідків для соціально-економічного розвитку країни;
- неефективність податкової політики;
- відсутність стимулів та можливостей для довгострокових капіталовкладень, чіткого порядку розроблення інвестиційних програм; низьку інвестиційну активність;
- криміналізацію фінансових відносин, зростання організованої злочинності у фінансово-кредитній сфері;

- нерозвиненість системи захисту прав вкладників і кредиторів тощо.

Однією з найважливіших умов досягнення належного рівня добробуту та достойного існування домогосподарства є забезпечення його фінансової безпеки.

Аналіз запропонованих нами чинників впливу дозволить забезпечити більш ефективне управління фінансовими ресурсами домашнього господарства зісередини та вдосконалити систему захисту фінансової безпеки домогосподарства на загальному державному рівні.

Таким чином, з метою ліквідації загроз або принаймні зменшення негативного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників виникає необхідність створення механізму управління фінансовою безпекою, що дозволить спланувати і передбачити дії домогосподарства для формування необхідного рівня фінансової безпеки.

Список використаних джерел

1. Кізима Т. О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т. О. Кізима ; [вст. слово С. І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.
2. Рудницька О. В. Економічна природа та роль фінансів домогосподарств у фінансовій системі країни / О. В. Рудницька [Електронний ресурс] // Економічний вісник університету / Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди. – 2013. – Вип. 20 (1). – С. 173–178. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20%281%29_36.
3. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств / Є. П. Картузов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 9 (135). – С. 115–124.
4. Барановський О. І. Філософія безпеки : монографія : у 2 т. / О. І. Барановський. – К. : УБС НБУ, 2014. – Т. 1 : Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.
5. Сніщенко Р. Г. Фінансова безпека домогосподарств у період нестабільності економіки / Р. Г. Сніщенко // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2014. – № 1(3). – С. 149–159. – (Серія «Економічні науки»).
6. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси держави, реальні загрози, стратегія забезпечення / М. М. Єрмошенко. – К. : КНТЕУ, 2001. – 309 с.
7. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва : навч. посібник / М. І. Зубок, В. С. Рубцов, С. М. Яременко, В. Г. Гусаров ; за заг. ред. М. І. Зубка. – К., 2012. – 226 с.

8. Ареф'єва О. В. Планування економічної безпеки підприємств : монографія / О. В. Ареф'єва, Т. Б. Кузьменко. – К. : Вид-во Європейського університету, 2005. – 170 с.
9. Рудніченко Є. М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки / Є. М. Рудніченко // Економіка, менеджмент, підприємництво : [зб. наук. пр.] / Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2013. – № 25 (I). – С. 188–195.
10. Цікановська Н. А. Інтерпретація понять «виклик», «небезпека», «загроза» та «ризик» у теорії фінансової безпеки / Н. А. Цікановська // Фінансовий простір. – 2013. – № 3 (11). – С. 110–114.

References

1. Kizyma, T. O. (2010) *Finansy domohospodarstv: suchasna paradyhma ta dominanty rozvytku* [Household finance: contemporary paradigm and dominants of development]. Kyiv : Znannya [in Ukrainian].
2. Rudnyts'ka, O. V. (2013) *Ekonomichna pryroda ta rol' finansiv domohospodarstv u finansoviy systeme krayiny* [Economic nature and role of personal finance in the financial system of the country]. “*Ekonomichnyy visnyk universytetu*” / Pereiaslav-Khmel'nyts'kyi DPU imeni Hryhoriya Skovorody [“University economic bulletin” of Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University], Vol. 20 (1), 173–178. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvu_2013_20%281%29__36 [in Ukrainian].
3. Kartuzov, Y. P. (2012) *Vplyv ryzykiv i zahroz na stan finansovoyi bezpeky pidpryyemstv* [The impact of risks and threats on the financial security of enterprises]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economics*, 135 (9), 115–124 [in Ukrainian].
4. Baranovs'kyi, O. I. (2014) *Filosofiya bezpeky: monohrafiya: u 2 t.* [Philosophy of security]. Kyiv : UBS NBU [in Ukrainian].
5. Snishchenko, R. H. (2014) *Finansova bezpeka domohospodarstv u period nestabil'nosti ekonomiky* [Financial security of households in the period of economic instability]. *Visnyk KrNU imeni Mykhayla Ostrohrads'koho. Seriya «Ekonomichni nauky»* [The Scientific Journal «Transactions of Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University»]: Vol. 3 (1), 149–159 [in Ukrainian].
6. Yermoshenko, M. M. (2001) *Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy derzhavy, real'ni zahrozy, stratehiya zabezpechennya* [Financial security of the state: national interests, real threats and strategy of ensuring security] – Kyiv : KNTEU [in Ukrainian].
7. Zubok, M. I. (2012) *Ekonomichna bezpeka sub'yektiv pidpryyemnytstva: navchal'nyy posibnyk* [Economic security of business entities] [Manual]. Kyiv, 226 p. [in Ukrainian].
8. Aref'eva, O. V. (2005) *Planuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstv: monohrafiya* [Planning of economic security of enterprises]. Kyiv : European University [in Ukrainian].
9. Rudnichenko, Y. M. (2013) *Zahroza, ryzyky, nebezpeka: sutnist' ta vzayemozv'yazok iz systemoyu ekonomichnoyi bezpeky* [Threat, risk, danger: the nature and relationship with the system of economic security]. *Ekonomika, menedzhment, pidpryyemnytstvo. Zbirnyk naukovykh prats'* [Economics, management, entrepreneurship. Collection of Research Papers]: Vol. 25 (1), p. 188–195. Luhans'k : Volodymyr Dahl East-Ukraine National University [in Ukrainian].
10. Tsikanovs'ka, N. A. (2013) *Interpretatsiya poniat “vyklyk”, “nebezpeka”, “zahroza” ta “ryzyk” u teoriyi finansovoyi bezpeky* [Interpretation of the terms “challenge”, “danger”, “threat” and “risk” in the theory of financial security]. *Finansovyy prostir – Financial space*, 11 (3), 110–114 [in Ukrainian].